

Ρενέ Μαγκρίτ

Αυταπάτες και ψευδαισθήσεις της πραγματικότητας και η ενότητα ή ο πόλεμος των αντιθέτων

Ίσως έχετε δει πίνακες του Μαγκρίτ που ίσως σας προκάλεσαν απορία ή σας μάγεψαν με τις όμορφες παραδοξότητες που παρουσιάζουν...

Magritte, "Κόκκινο μοντέλο"

Ο Μαγκρίτ ήταν Βέλγος ζωγράφος, μέλος μιας ομάδας υπερρεαλιστών καλλιτεχνών που επηρεασμένοι από τα βιβλία του Ζίγκμουντ Φρόυντ διακήρυσσαν πως δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί τέχνη όταν η λογική είναι εντελώς «εν εγρηγόρσει». Παραδέχονταν πως η λογική μάς δίνει την επιστήμη, έλεγαν όμως πως μόνον η απουσία της λογικής μάς δίνει την τέχνη.

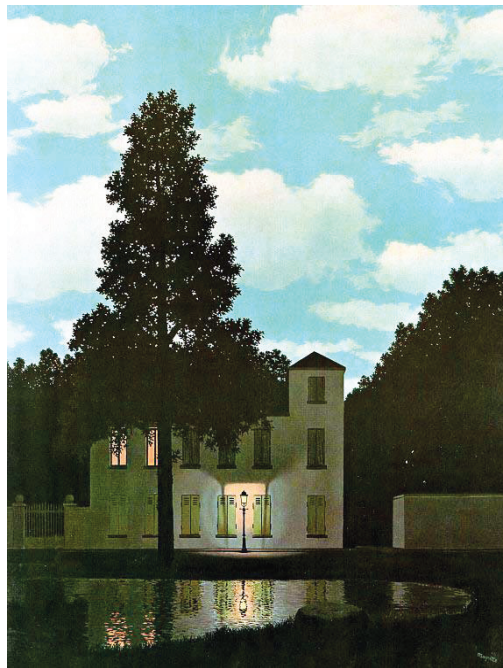
Ο ίδιος ο Μαγκρίτ δεν θεωρούσε τον εαυτό του καλλιτέχνη αλλά στοχαστή που χρησιμοποιούσε τη ζωγραφική, όπως άλλοι το λόγο ή τη μουσική, για να επικοινωνήσει με τους ανθρώπους. Είχε φιλοσοφική παιδεία και ο τρόπος που αντιμετώπιζε τα προβλήματα δείχνει ότι υπάρχει κάτι φιλοσοφικό στη στάση του.

Κατά τον Μαγκρίτ το έργο ζωγραφικής δεν διαχωρίζεται από τη σκέψη, συνιστά αντίθετα αυτό καθεαυτό οπτικοποιημένη σκέψη. Η ζωγραφική εικόνα είναι η εικόνα μιας σκέψης, η προσπάθεια του καλλιτέχνη να αναδείξει το μυστήριο που κρύβεται πίσω από την πραγματικότητα, όπως αυτή βιώνεται από τον άνθρωπο.

Κάθε εικόνα άλλωστε εμπεριέχει και ένα νόημα, όπως κι ένα, τουλάχιστον, νόημα προκύπτει από κάθε εικόνα. Οι εικόνες της πραγματικότητας συντίθενται από τον συνδυασμό πολλών και διαφορετικών υλικών. Το εικαστικό έργο τέχνης όμως προκύπτει από τη

συμβίωση πραγματικότητας και πλάνης, με μια προσέγγιση ποιητική που δημιουργείται από το συνδυασμό αντιφατικών αντικειμένων που προκαλεί έκπληξη στον θεατή. Ξεκινώντας από μια ρεαλιστικότερη αναπαράσταση των αντικειμένων, σχεδόν ...επιτηδευμένη, ο Μαγκρίτ αναγκάζει τον θεατή να επανεξετάσει την πραγματικότητα, αφού αντικρίζει συγκρουόμενα στοιχεία στο θέμα του πίνακα με τρόπο που τον μαγεύει! Τα έργα του καλλιτέχνη αποτελούν γρίφους, παιχνίδια, όπως τα λογοπαίγνια στον έναρθρο λόγο...

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ο Μαγκρίτ φιλοτεχνεί, σε πολλές παραλλαγές, ένα θέμα που διαπραγματεύεται την ένωση της μέρας με τη νύχτα σε ένα τοπίο.

Magritte, "Η αυτοκρατορία του φωτός"

Στον πίνακα «Η αυτοκρατορία του φωτός» το φως του φανοστάτη φωτίζει την πρόσοψη του κτηρίου και το νερό της λίμνης στο καθρέφτισμα δίνοντας την εντύπωση πως είναι νυχτερινό τοπίο και μάλιστα σε ώρα βαθιάς νύχτας. Την εντύπωση αυτή επιτείνει και το ηλεκτρικό φως στο εσωτερικό του οικοδομήματος, αν παρατηρήσουμε τα δύο ανοιχτά παράθυρα. Το μυστήριο όμως του θέματος προκύπτει, αν προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τον κατάφωτο ουρανό που μας παρουσιάζει μια μέρα, σίγουρα όχι την αυγή, αλλά σε προχωρημένη ώρα!

Προσπαθώντας να λύσουμε το γρίφο του καλλιτέχνη, ας κάνουμε κάποιες υποθέσεις.

Μήπως ο Μαγκρίτ ζωγραφίζοντας μετά τον φονικότατο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο επιμένει στην αντίθεση του σκότους και του φωτός θέλοντας να δείξει την επικράτεια, τη νίκη του φωτός επί του σκότους, της ελεύθερης ζωής

ενάντια στη φρίκη της σκοτεινής εποχής του πολέμου και γι' αυτό ο τίτλος «Η αυτοκρατορία του φωτός»;

Κι εδώ μήπως υποκρύπτεται η αντίληψη των προσωκρατικών φιλοσόφων για την ενότητα ή τον πόλεμο των αντιθέτων; Κατά τον Ηράκλειτο η φύση αγαπά τις αντιθέσεις και ξέρει να χειρίζεται τη σύνθεσή τους για να παράγει την αρμονία. Αυτή όμως η ενότητα, που επιτυγχάνεται με αντίτιμο τη σύγκρουση, διατηρείται ως ένταση μεταξύ αντίρροπων στοιχείων, που τείνουν συνεχώς να αποχωρισθούν το ένα από το άλλο ή να αλληλοκαταστραφούν.

«Οι συνδέσεις γίνονται από όλα κι από τα όχι όλα, ομόνοια - διχόνοια, συμφωνία - ασυμφωνία: απ' όλα γεννιέται το Ένα και από το Ένα όλα» (Ηράκλειτος, απ. 10). Έτσι «τα αντίθετα ταιριάζουν, από τις διαφορές γεννιέται η ωραία αρμονία. Τα πάντα γίνονται με την πάλη» (απ. 8).

Και ακόμα διακήρυξε το γνωστό «**πόλεμος πάντων πατήρ**» (ο πόλεμος είναι ο πατέρας όλων) (απ. 53) με το νόημα ότι «τα πάντα γεννώνται μέσα από τη σύγκρουση και την αναγκαιότητα» (απ. 80).

Ο Ηράκλειτος πίστευε ότι ο κόσμος δημιουργείται από τα αντίθετα, λέγοντας «ο δρόμος προς τα επάνω και προς τα κάτω είναι ένας και ο ίδιος» (απ. 60), ότι δηλαδή όλα όσα υπάρχουν στον κόσμο αποτελούνται από ζεύγη αντίθετων ιδιοτήτων.

Ο νόμος της **Ενότητας και της Πάλης των Αντιθέτων** θεωρείται βασικός νόμος της διαλεκτικής και ο Λένιν θέλοντας να αναδείξει τη σημαντικότητά του τον χαρακτήρισε ως ουσία και πυρήνα της διαλεκτικής. Για να κατανοήσουμε το νόμο της Ενότητας της Πάλης των Αντιθέτων, πρέπει πρώτα από όλα να κατανοήσουμε την έννοια των αντιθέτων έτσι όπως αυτή εξηγήθηκε από τον Λένιν. Το παράδειγμα του μαγνήτη είναι ιδιαίτερα υποβοηθητικό για την κατανόηση αυτού του νόμου:

Το κύριο και χαρακτηριστικό γνώρισμά του είναι ότι έχει αλληλοαποκλειόμενες, αλλά αδιάρρηκτα συνδεδεμένες πλευρές, όπως ο βόρειος και ο νότιος πόλος. Όσο και αν προσπαθήσουμε να χωρίσουμε τον βόρειο από τον νότιο πόλο του μαγνήτη, δεν θα το κατορθώσουμε. Είναι επίσης γνωστό ότι όσες φορές και αν τεμαχίσουμε τον μαγνήτη, αυτός θα έχει πάντα δύο πόλους. Κατά τον ίδιο τρόπο στη φυσική κάνουμε λόγο για δράση – αντίδραση, στη χημεία για συνένωση – διαχωρισμό ατόμων. Συνεπώς με την έννοια αντίθετα εννοούμε: τις εσωτερικές πτυχές, τάσεις και δυνάμεις του φαινομένου, που αποκλείουν και συνάμα προϋποθέτουν, η μια την άλλη...

Και ο Ένγκελς έγραψε «Η κίνηση η ίδια είναι μια αντίθεση» (F. Engels, **Anti-Düring**, σελ. 167), η διαλεκτική αντίθεση και η διαλεκτική κίνηση χαρακτηρίζουν στο σύνολό της την πραγματικότητα. Το λυπηρό δεν υπάρχει, δεν είναι κατανοητό, χωρίς το ευχάριστο, η ομορφιά χωρίς την ασχήμια, το φως χωρίς το σκοτάδι, ο θάνατος χωρίς τη ζωή. Η κίνηση, η μεταβολή από το ένα στο άλλο είναι ακατάπαυστη...

Παναγιώτης Χαλούλος
<http://users.ach.sch.gr/pchaloul/>